

gradski biskup, svećenstvo, plemstvo i građani. U gradovima sudilo se po rimskom zakonu.

Prosvjeta. Gradovi su važni i kao središta prosvjete i umjetnosti onoga vremena, jer se time u prvom redu занимало svećenstvo. U istoj je stvari od osobite važnosti još i benediktinski red, budući da je svaki samostan imao svoju knjižnicu, a rukopisi njegovi dijelili su se za posta redovnicima na čitanje i prepisivanje. Uza to još su se redovnici bavili odgojom i obučavanjem mladeži, ne samo one, koja se imala obrazovati za svećenike, nego i za svjetovnjake. U tim školama bijaše glavni predmet latinska gramatika. No u Hrvatskoj našla je mjesta i domaća hrvatska pismenost na osnovi slovenskoga crkvenoga jezika i glagolske azbuke. Ovo je pismo dobilo tude svoj posebni oblik (uglasti), pa se stoga i zvalo hrvatskim. Nema sumnje, da je na njemu bilo napisano više crkvenih knjiga, a upravo hrvatskoga je podrijetla glasoviti rukopis, obično zvan Glagolita Clozianus, iz XI. vijeka, nekoć vlasništvo kneza Ivana Frankapana Krčkog († 1482.), docnije grofa Cloza, po kojemu i dobi ime, a taj ga ostavi (1856) gradskom muzeju u Trentu (u južnom Tirolu). I graditeljstvo razvijalo se u Hrvatskoj prema uzoru u susjednoj Raveni i Akvileji; crkve bijahu ponajviše male okrugle zgrade s kubetom, a oltari i drugi dijelovi crkve bijahu iskićeni osobito značajnom geometričkom ornamentikom, simboličkim pticama i drugim životinjama, koje se stereotipno vraćaju na vrpčastim dekoracijama. Od ovih je zgrada najznatnija crkva sv. Donata u Zadru (iz početka IX. vijeka), podignuta na starijim temeljima, danas gradski muzej, onda sv. Nikole i sv. Križa kod Nina, sv. Barbare u Trogiru i sv. Trojstva kod Sapljeta. Sve su se ove crkve iz IX. i X. vijeka sačuvale do danas, samo su zapuštene, a takvih bilo je veoma mnogo, naročito u okolici kninskoj i spljetskoj, gdje su poglavito u tursko doba propale. Konačno treba spomenuti, da je i zlatarstvo, naročito u Spljetu, u XI. vijeku bilo na visokom stupnju, a tako i umjetni obrt drugih kovina, naročito srebra, kako pokazuju nebrojeni nalazi po otkopanim grobovima iz ninske, kninske i vrličke okolice.

Kad ogledamo nutarnje prilike u Hrvatskoj do kraja XI. vijeka te ih usporedimo s onima u ostaloj Evropi, vidimo, da je stara država hrvatska bila na visini uljudbe svoga vremena, stojeći naročito pod utjecajem susjedne Italije.